

INTELLEKTUAL MULK OBYEKTLARIGA OID NIZOLARNI HAL ETISHDA MEDIATSIYANING AHAMIYATI. TOVAR BELGISI VA MUALLIFLIK HUQUQI OBYEKTLARI MISOLIDA

Abdusherozov Abdurasul Baxtiyorovich
Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

Fuqarolik muomalasida turli tuman subyektlar ishtirok etadi, ayni vaqtda muomalada xilma-xil mahsulotlar va xizmatlar ham harakatda bo'ladi. Mana shunday sharoitda subyektlar, ular ishlab chiqargan tovarlar va ko'rsatiladigan xizmatlar alohida farqlash belgilariga ega bo'lishi shart, aks holda, turli anglashilmovchilik, qiyinchiliklar vujudga kelishi mumkin. Ana shunday farqlash belgilari fuqarolik muomalasi ishtirokchilarining o'zlarini ularning ishlab chiqargan tovarlari, bajaradigan ishlari va ko'rsatadigan xizmatlarining individual belgilarini aks ettiruvchi vositalar bo'lib hisoblanadi.¹

Bugungi kunda tovar belgisiga oid nizolar tadbirkorlik operatsiyalarining keng doirasi, jumladan, litsenziyalash va franchayzing to'g'risidagi shartnomalarda, shuningdek, to'g'ridan-to'g'ri huquqbuzarlik holatlarida va Intellektual mulk idoralarida ko'rib chiqilayotgan ishlar bo'yicha yuzaga kelishi mumkin.

Bunday vaziyatlarda nizolarni oldini olish va hal qilishning samarali usullari katta ahamiyatga ega. Vaqt va tejamkor variantlarni taqdim etish, nizolarni muqobil hal qilish tartib-qoidalari tomonlarga o'z nizolariga sud muhokamasiga muhtoj bo'lmasdan, tijoriy sherikliklarini davom ettirishga hissa qo'shishga yordam beradi. Shu munosabat bilan, tovar belgisi bilan bog'liq nizolar Butunjahon intellektual mulk agentligi arbitraj va vositachilik ishlarining qariyb 20 foizini tashkil etishi ajablanarli emas.²

Eng keng tarqalgan nizolarni muqobil hal qilish jarayonlari quyidagilarni o'z ichiga oladi: Mediatsiya (Vositachilik). Norasmiy konsensual jarayon bo'lib, bunda neytral vositachi tomonlarning manfaatlaridan kelib chiqqan holda kelishuvga erishishda yordam beradi. Mediatsiya keyingi sud yoki arbitraj variantlarini istisno etmaydi.

Arbitraj. Bunda tomonlar o'z nizolarini tomonlarning tegishli huquq va majburiyatlariga asoslangan va arbitraj qonunchiligiga muvofiq amalga oshirilishi mumkin bo'lgan majburiy va yakuniy qaror uchun o'zlari tanlagan bir yoki bir nechta arbitrga taqdim qiladi. Arbitraj odatda har qanday keyingi sud variantlarini istisno etadi.

Tezlashtirilgan arbitraj. Odatda yagona arbitr ishtirok etadigan va qisqaroq muddatda va arzonroq narxda amalga oshiriladigan protsedura. Tezlashtirilgan arbitraj, ayniqsa, munozarali summalar kamroq bo'lgan va tezkor hal etish zarur bo'lgan kamroq murakkab ishlarga mos keladi.

Ekspert qarori. Tomonlar ushbu masala bo'yicha qaror qabul qiladigan bir yoki bir nechta ekspertlarga texnik savol kabi muayyan masalani taqdim etadigan protsedura. Tomonlar qarorning qonuniy kuchga ega bo'lishi uchun kelishib olishlari mumkin.³

Intellektual mulk bilan bog'liq nizolar ko'pincha texnik yoki qiyin xarakterga egaligi sababli ularni hal qilish uchun nizolarni muqobil hal etish usullari juda mos keladi. Bu, ayniqsa, yuqori

¹ Mirazim Erkinov, *Tovar belgilarining fuqaroviy-huquqiy himoyasi. Intellektual mulk huquqi qonunchiligini takomillashtirish: nazariya va amaliyot muammolari: Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari.* – T.: Yuristlar malakasini oshirish markazi. 178 b.

² <https://www.wipo.int/amc/en/center/madrid/>

³ https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2016/si/article_0010.html

darajadagi texnik bilim yoki g'oyalarni ifodalash o'rtasidagi nozik farqlarni tushunish qobiliyatini talab qiladigan patent qonuni va mualliflik huquqi to'g'risidagi qonun masalalarida ko'rinadi.

Shu kabi, tovar belgisiga oid nizolarni muqobil usullar orqali hal etish samarali usul hisoblanadi. Tovar belgisi bo'yicha sud jarayoni, boshqa Intellektual mulk da'volari kabi, yakuniy hukm chiqarilgunga qadar ko'pincha yillar davomida ko'rib chiqiladi. Sud ishining bandligi bilan bog'liq cheklolarga qo'shimcha ravishda, tovar belgisi bo'yicha da'vo tomonlari takroriy apellyatsiyalar orqali yakuniy hukm chiqarishdan kechikishi mumkin.

Tovar belgisi bo'yicha uzoq davom etgan sud jarayonining bir misoli Sands, Taylor & Wood Co. v. Quaker Oats Co ishi hisoblanadi. Bahsda da'vogar Sands 1984-yilda tovar belgisini buzganlik uchun da'vo qilganida, sud olti yil davom etdi va Sands deyarli 43 million dollar yutib oldi.

Biroq, 1993-yilda javobgar Quaker apellyatsiya berdi va Sands uchun yakuniy mukofot 26,5 million dollar etib belgilangan. Kvaker yana apellyatsiya berdi va ish qisman qayta ko'rib chiqildi va yana bir yil apellyatsiya jarayonidan so'ng 1995-yilda Sandsga taxminan 27 million dollar miqdoridagi yakuniy hukm birinchi ariza berilganidan o'n bir yil o'tgach chiqarildi.⁴

Tovar belgisiga oid nizolarni hal etishda mediatsiya boshqa nizolarni hal etishning muqobil usullariga qaraganda foydali shakli bo'lib xizmat qilishi mumkin. Mediatsiya arbitrajdan biroz farq qiladi. Arbitrajda nizo yechimi uchinchi tomon tomonidan taqdim etiladi, ammo mediatsiyada tomonlarning o'zlari yechim topadilar, shuning uchun mediatsiya noyob hisoblanadi. Tovar belgisi bo'yicha nizolarda tomonlar ko'pincha mavjud biznes aloqalariga ega bo'ladi. Garchi arbitraj ko'pincha bir tomonning foydasiga qaror chiqarib, boshqa tomonning tovar belgisidan foydalanishni davom ettirishiga to'sqinlik qilsada, bu natija ko'pincha barcha tomonlar uchun eng yaxshi natija bo'lavermaydi. Ehtimol, yechim mavjud shartnomani o'zgartirish kabi oddiy bo'lishi mumkin. Bunday qarorga arbitraj muhokamasidan ko'ra mediatsiya orqali samaraliroq erishiladi. Mediatsiya orqali tomonlar faktlar to'plash, tomonlarning tarixi va oldingi munosabatlari haqida hamma narsani o'rgatish muammosidan qochishlari mumkin. Tovar belgisining nomoddiy xususiyati arbitr uchun qaror qabul qilishni qiyinlashtiradi va nizoli holat xucusiyati va tarixidan ko'proq xabardor tomonlar o'zaro manfaatli yechim uchun hamkorlik qilish uchun qulayroqdir.

Mavjud ish munosabatlariga ega bo'lgan tomonlar o'rtasida nizolar kelib chiqsada, bunday munosabatlarni saqlab qolish har ikki tomon uchun ham ustuvor vazifa bo'ladi. Chunki tomonlarda mavjud litsenziyalar yoki nizo bilan bog'liq bo'lmagan boshqa kelishuvlar bo'lishi mumkin. Sud jarayoni, albatta, mavjud munosabatlarni buzishi va kelajakda do'stona kelishuvlar ehtimolini xavf ostiga qo'yishi mumkin. Mediatsiya tomonlarga kerakli yechim uchun birgalikda ishlash orqali munosabatlarni saqlab qolish imkoniyatini yaratadi.

Mediatsiya ADRning kamroq qarama-qarshi shakli bo'lib, u har bir tomonning o'zaro manfaatli yechim yaratish majburiyatiga qaratiladi. Tomonlar o'zlari vositachi yordamida kelishuvga erishadilar. Shunday qilib, asosiy e'tibor bir tomonlama g'alabaga emas, balki o'zaro manfaatlarga qaratilgan.

Mualliflik huquqiga oid nizolarni hal etishda mediatsiya bir qator afzalliklarga ega. Quyida ularning ayrimlarini sanab o'tamiz

1) mualliflik huquqi bo'yicha sud jarayonining noodatiy yuqori narxini chetlab o'tishga imkon beradi; *(Mualliflik huquqi bo'yicha nizolarni hal qilishning eng aniq rag'batlantiruvchisi mualliflik huquqi bo'yicha sud ishlarining noodatiy yuqori narxini cheklash imkoniyatidir.)*

⁴ Sands, Taylor & Wood Co. v. Quaker Oats Co., 1995 WL 221871, at 3 (N.D. Ill. 1995).

2) mualliflik huquqi bilan bog‘liq muammolarni noaniq yechimi sababli sudga berishdan qochish; (*Qonunning rivojlanishi texnologiya yutuqlaridan bir qadam ortda qolayotganligi sababli, "multimedia distribyutorlari va boshqa kontentni Internet orqali tarqatuvchilar o‘zlarining javobgarliklarini baholashda ko‘pincha noma‘lum tomonga ketishadi. Shunday qilib, halol foydalanish (fair use) kabi mualliflik huquqi to‘g‘risidagi qonundagi noaniqlikning muammosi va mualliflik huquqi texnologiyasi bilan bog‘liq ishlarning oqimi mualliflik huquqi bo‘yicha da‘vogarlar uchun ham, sudlar uchun ham tashvish tug‘diradi.*)

3) mualliflik huquqiga da‘vogarlarining ish munosabatlari va obro‘simi saqlab qolish; (*Garchi barcha turdagi nizolarni hal qilishda vositachilik qilishning umumiy foydasi bo‘lsa-da, ishbilarmonlik munosabatlari va obro-e‘tiborini saqlab qolish ko‘pincha tomonlar o‘rtasida mavjud bo‘lgan biznes birlashmalari tufayli intellektual mulk ishlari bo‘yicha bahslashuvchilar uchun foydalidir. Mediatsiya, shuningdek, biznesga nizolarni tezkorlik bilan hal qilish afzalligini beradi va shu bilan kundalik biznes operatsiyalari va daromad olish imkoniyatlariga aralashishdan qochadi. Misol tariqasida, ishlab chiqaruvchi va distribyutor o‘rtasidagi biznes munosabatlari o‘tmishda foydali bo‘lgan deb faraz qilaylik. Sud jarayonining boshlanishi, ehtimol, munosabatlarning tugashini anglatadi va har bir kompaniyaning obro‘sigajiddiy putur etkazadi.*)

4) mualliflik huquqi bo‘yicha ekspertlarni baholovchi vositachilar sifatida tanlash. (*So‘nggi yillarda advokatlar va nafaqadagi sudyalarning mediator rolini o‘z zimmlariga olishlari sababli mediatsiyada baholash usullaridan foydalanish kengaydi. Bunday baholash usullari, ayniqsa, intellektual mulk bilan bog‘liq ishlar uchun juda mos keladi, chunki ular mediatsiya jarayonida "ko‘pincha murakkab, texnik tabiati mavjud huquqiy tizimidan foydalanilmasligi ham mumkin).*

Mediatsiya uchun mualliflik huquqi holatlarini tanlashda e‘tiborga olinadigan omillar haqida qisqacha to‘xtalib o‘tsak. Mualliflik huquqiga oid nizolar taraflari mediatsiya imkoniyatidan foydalanish uchun quyidagi omillar mavjudligini baholashlari kerak bo‘ladi:

- 1) sud xarajatlari nazorat qilib bo‘lmaydigan darajada yuqori;
- 2) sud jarayonining natijasini oldindan aytish qiyin;
- 3) huquqiy pretsedent tomonlarning ishining asosiy faktlariga zid bo‘lsa;
- 4) sud jarayoni tomonlarning ish munosabatlariga yoki obro‘sigazarar yetkazishi mumkin;
- 5) nizo mualliflik huquqi qonunini maxsus tushunishni talab qilishi mumkin;
- 6) sharoitlar "kompaniyaga pul tikish" holatini keltirib chiqarmasa.

Bu omillarni har biri vositachilik qaysi tomon manfaatlariga mos keladimi degan yakuniy savolga qanday munosabatda bo‘lishi nuqtayi nazaridan baholanishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, mualliflik huquqi nizolarini hal qilishda mediatsiyaning ahamiyati mualliflik huquqining tabiati bilan bog‘liq. Shu sababli, boshqa intellektual mulk obyektlariga oid nizolarni hal etishdan farqlanadi. Mualliflik huquqiga oid nizolarni mediatsiya usulidan foydalanish aksariyat holatlarda samarali hisoblanadi. Bunda mediatsiyani tanlash albatta ishning xususiyatidan va taraflar o‘rtasida oldindan shakllanib kelgan munosabatlarga, ularning obro-e‘tiboriga ham bevosita bog‘liq. Mualliflik huquqiga oid nizolar taraflari nizolarni hal etishning muqobil usullarini tanlayotgan jarayonlarda sud xarajatlari nazorat qilib bo‘lmaydigan darajada yuqoriligi, sud jarayonining natijasini oldindan aytish qiyinligi, sud jarayoni tomonlarning ish munosabatlariga yoki obro‘sigazarar etkazishi mumkinligini, nizo mualliflik huquqi qonunini maxsus tushunishni talab qilishi mumkinligini baholashlari maqsadga muvofiq.

Bundan tashqari, so‘nggi yillarda tijorat o‘sishi tovar belgilarini himoya qilish zaruratini oshirdi. Tovar belgisining qiymati bozorda juda katta. Misol uchun, faqat “NIKE” yoki “Cosa-

cola” so‘zining bahosi 7 milliard dollardan oshadi.⁵ Tovar belgilarini himoya qilishga bo‘lgan qiziqish, tabiiyki, boshqalar da’vo qilgan belgilar orqali o‘zlarining iste’molchilar bazasi va obro‘cini kengaytirish niyatida bo‘lgan kompaniyalar o‘rtasida kelishmovchiliklarga olib keldi. Bunday nizolar sud jarayonidan o‘tgan, ammo tovar belgisi bo‘yicha sud jarayonining davomiyligi va narxi haqidagi o‘rtacha statistik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, tovar belgisi bo‘yicha nizolarni hal qilish uchun yaxshiroq alternativalar mavjud. ADR kashfiyot xarajatlarini va o‘qitilmagan sudyalari yoki sudyalarni o‘qitish uchun mutaxassislarni yollash xarajatlarini cheklash orqali qarorga kelish xarajatlarini kamaytirish potensialiga ega. ADR ham bir yildan kamroq vaqt ichida yechimga erisha oladi, bu esa uzoq o‘rtacha sinov vaqtlari va apellyatsiyalar uchun katta imkoniyatlarni hisobga olgan holda har ikki tomonning ham vaqtini tejaydi.

Ehtimol, eng muhimi, ADR va ayniqsa mediatsiya tomonlarga sudsiz va g‘olibni e‘lon qilmasdan o‘z yechimlarini yaratishga imkon beradi. Bunday yechim o‘zaro manfaatli bo‘lishi va tomonlar o‘rtasidagi doimiy ish munosabatlarini saqlab qolishi mumkin. Mediatsiya cheklolarga ega, ayniqsa tomonlar huquqlarni olib tashlashga intilayotgan bo‘lsa yoki tomonlar potensial huquqbuzarlarga aniq ogohlantiruvchi xabar yuborishni xohlasalar. Biroq, tovar belgisi bo‘yicha nizolar ko‘pincha mavjud munosabatlarga ega bo‘lgan tomonlardan kelib chiqqanligi sababli, mediatsiya tovar belgisi bo‘yicha nizolarda tomonlarga xizmat ko‘rsatish uchun noyob tarzda tuzilgan nizolarni hal qilishning konstruktiv shaklidir. Tomonlar aniq bo‘lishi kerak bo‘lgan eng muhim narsa shundaki, mediatsiyada g‘alaba qozonish tushunchasi mutlaqo yo‘q. Ikkala tomon ham biror narsa bilan murosaga kelishga va kelishuvga kelishga tayyor bo‘lishi kerak. Har ikki tomon uchun ham g‘alaba qozongan vaziyat mavjud bo‘lgandagina vositachilik muvaffaqiyatli bo‘lishi mumkin.

---

⁵ James Gleick, Get Out of My Namespace, N.Y. TIMES, March 21, 2004, § 6, Column 1 (Magazine Desk) at 44